

דניאל בלום

אסתטיקה ומגדר במקרא

מעמדו של היופי הגברי

"it is amazing how complete is the delusion that beauty is goodness"

Leo Tolstoy -

מבוא

בפסוקי התנ"ך טמונים מגוון תיאורי יופי. ההכרה ביופי החיצוני מופיעה בשלל הקשרים ומשמעויות, ולמעשה מהווה את אחת הדרכים המשמעותיות דרכן הקוראים חווים את הקריאה ואופי הסיפורים המופיעים בפסוקים. עם כל זאת, אין ספר כי איזכור היופי בתנ"ך שייך באופן כמעט בלעדי לנשים, ורובו המוחלט של התיאורים סובב סביבן. אין ספק כי דגש זה לא מקרי. העמדת היופי כאפיון מרכזי לדמויות נשיות היא עתיקת יומין. יופי באופן מסורתי, הוא בין התכונות החשובות שהחברה משייכת לנשים ולעיתים אף דורשת מהן. לא מפתיע אם כך שתיאור היופי הנשי בתנ"ך מופיע כמעט תמיד בהקשר של מין ונישואין. ברם, מעניין לראות שנשים הן לא היחידות שלהן מיוחסת תכונת היופי.

התנ"ך מזכיר יופי בקשר לשלוש דמויות גבריות בלבד. יוסף, דוד ואבשלום. התנ"ך יוצא מגדרו, לא פעם ולא פעמיים, כדי לספר לנו בשבח המראה החיצוני של דמויות אלו. אצל נשים, יופי מהווה תכונה מגדירה, מאפיינת או בעלת חשיבות רבה בעיצוב הדמות, ואילו בקשר לדמויות הגבריות ניתן למצוא שלל תכונות אופי ומאפיינים המגדירים ומעצבים את הדמות שלא קשורים כלל למראה החיצוני. לכן התיאור של דמויות גבריות דווקא כיפים, נראה במבט ראשון כחריג ולא מובן או שייך. אם כך, למה היה חשוב לציין דווקא את היופי שלהם? בכל אחד מהמקרים התנ"ך דואג לרקום לנו תמונה עשירה של הדמות. הוא מספק לנו מידע ורקע על תכונותיה ואופייה.

מה המשקל של היופי בעיצוב הדמות? איזה תפקיד משחק היופי בעלילה? האם הכתובים מתארים מודל אידיאלי של יופי גברי? איך התנ"ך מגדיר בכלל יופי? ראשית, נפתח תחילה בסקירה כללית וניתוח תיאורי שלוש הדמויות. לאחר מכן, נבחן את היופי בסיפור שלוש הדמויות דרך שתי פריזמות פילוסופיות, ונראה כיצד הן מסייעות להבנת נרטיב היופי וקביעת מעמדו.

יוסף

"עשרה קבין של יופי ירדו לעולם, תשעה מהם נטל יוסף ואחד כל העולם כולו"

המפגש הראשון שלנו במקרא עם גבר המתואר כיפה, הוא יוסף. בפסוקים נכתב כך:

"וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָדַע אֶתֹּו מְאוּמָה כִּי אִם הַלְחָם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל. וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תָאֵר וַיְפֵה מְרֹאֶה" (בראשית ל"ט, ו')

ניתן לראות מהתיאור כאן, מקבילה ישירה ליופייה של אימו רחל, אשר עליה נאמר: "וַיִּרְחַל הַיְתֵה יַפֵּת-תָּאֵר, וַיַּפֵּת מְרֹאֶה." (בראשית כט, ז). אכן כך מפרש האבן עזרא, שכותב על כך: "והיה יוסף יפה תאר – כאימו".

כפילות זו של המילים "יפה/ת תאר ויפה/ת מראה" מהווה עבורנו את המקור הראשון בו אנו יכולים לזהות קשר מובהק בין יופי למשפחה ותורשה.

הדגש שניתן בתיאור היופי של יוסף מובא כרקע למעשה אשת פוטיפר העתיד לבוא בפסוק הבא. היופי של יוסף תופס כאן תפקיד מעניין, מאחר שהוא מוצג במבט ראשון כתיאור חיובי, או לכל הפחות ניטרלי. כלומר נראה שהמספר מהלל את יופיו. עם זאת, בסופו של דבר דווקא מראהו החיצוני הוא שגורם ליוסף לעמוד בפני ניסיון קשה במיוחד, מה שמכניס אותו לעמדה של חולשה מול פוטיפר ואשתו – ולבסוף מוביל למאסרו. ניתן לטעון כי נרמז כאן על הסכנה של התשוקה והתאוה האסורה המותנעת דווקא על ידי יופי חיצוני.

בנוסף, עולה מן הפסוקים קושייה מסוימת. מדוע אחרי שעמד יוסף בניסיון כה גדול, וצלח - הוא בכל זאת נענש ונזרק לכלא?

על כך עונה רש"י :

"ויהי יוסף יפה תואר" - כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו.
אמר הקב"ה: "אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך? אני מגרה בך את הדוב מיד".

רש"י מסביר שיוסף נענש על התעסקותו בטפל ובשטחי. ביין, באוכל ובעיקר בשיער ובמראה שלו. לפנינו, אם כן, עדות נוספת המחזקת את התדמית השלילית של היופי בסיפור יוסף. אין זאת הפעם הראשונה שרש"י מותח ביקורת חריפה בנוגע ליוסף והתעסקותו ביופי. אנו רואים סיפור דומה בפרק ל"ז:

"והוא נער" - שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה.

רש"י מותח כאן ביקורת דומה למה שכתב על סיפור אשת פוטיפר. ההבדל הוא שכאן רש"י מאיר את עינינו לניצני הקשר בין יופי לעיניים ובין יופי ונערות - רעיון שבהמשך נראה כי מתכתב מאוד עם תיאור היופי של דוד. כמו כן, מתואר הקשר בין שיער ליופי, מה שיהיה לנו לעזר כאשר נראה את תיאור היופי של אבשלום, עליו נרחיב בהמשך.

ניתן לראות שהיופי בסיפור יוסף משחק תפקיד חשוב בעיצוב העלילה. אילו לא היה יפה, לא היה נעמד מול הניסיון של אשת פוטיפר, לא היה נזרק לכלא, לא היה פותר חלומות וכן הלאה. ההצגה של יופיו של יוסף נראית על פניה כתכונה נוספת לשלל התכונות החיוביות של יוסף, אך בניתוח מעמיק יותר ניתן לראות את הסכנה וההיבטים השליליים הנובעים מיופיו, המכניסים את יוסף לעמדה של חולשה וגורמים לו לעיסוק בטפל כפי שרש"י מבהיר לנו היטב. בנוסף, אנו מתחילים לראות קשרים בין יופי למשפחה, ויסודות לבניית מודל היופי הגברי, הבא לידי ביטוי בהתייחסות לשיער, עיניים ונעורים.

TOT

יופיו של דוד הוא המדובר והמפורט ביותר מבין שלוש הדמויות הגבריות. יופיו של דוד מוזכר לנו שלוש פעמים, כל פעם בפירוט רב, במיוחד לעומת הדמויות האחרות אשר יופיין מוזכר

רק פעם אחת וללא תיאור ממשי של המראה. תיאור דוד מופיע לראשונה כאשר שמואל יוצא לחפש אחר מלך חדש לישראל:

וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אֲדָמוֹנִי, עִם-יִפֶּה עֵינָיִם וְטוֹב רֵאִי; וַיֹּאמֶר יְהוָה קוּם מִשְׁחָהוּ, כִּי-זֶה הוּא. (שמואל א, ט"ז, י"ב)

ניתן לראות כאן לראשונה תיאור ספציפי של התכונות הפיזיות של דוד. זאת לעומת יוסף שתואר באופו כללי כ-"יפה תואר ויפה מראה" ולא הוזכר (לפחות בפשט) איך בדיוק היה נראה. האפיון הפיזי הראשון המשוייך לדוד היא "אדמוני". תיאור זה סתום, ונחלקו הפרשנים על משמעותה של מילה זו. באופן כללי, עומדות לפנינו שלוש גישות מרכזיות. א. כאשר נכתב "אדמוני" - הכוונה היא לשפיכות דמים. ("אף זה שופך דמים כעשו" - בראשית רבא)

ב) הכוונה היא לצבע שיער, כמו שפירש שד"ל: "שער ראשו אדם". תיאור זה הוצע כהשוואה לעשו, אשר עליו נאמר: "וַיֵּצֵא הָרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כְּלוֹ כְּאֲדָרֶת שֵׁעָר" (בראשית כ"ה)

ג) הפירוש האחרון והמקובל ביותר, שדרכו אבקש לקרוא את סיפור היופי של דוד, רואה את התואר "אדמוני" כתיאור של לחיים סמוקות (דבר שמתאר אולי כוויות שמש מתפקידו כרועה צאן. כמו כן תיאור זה מעיד על צבע אור בהיר). ראייה לפירוש זה ניתנת למצוא בשיר השירים, שם נכתב: "דִּדְדֵי צַח וְאָדוֹם, דָּגוּל מִרְבֵּבָה. רֵאשׁוֹ, כְּתָם פָּז. קוֹצוֹתָיו, תִּלְתְּלִים, נְשָׁחוֹרוֹת, כְּעוֹרֵב". ניתן להסביר כי עצם הייחוד של תיאור שיערו (קוצותיו) מראה שכאשר נכתב בתחילת הפסוק "צח ואדום" הכוונה הייתה לדוד עצמו ולא לשיערו בלבד.

תכונה נוספת שמשוייכת לדוד היא "יפה עיניים". פרשנים רבים הבינו את העניין כפשוטו.

"יפה עיניים" - כמו ביכורים עם תאנים (רד"ק על שמואל א, ט"ז, י"ב)

אין זו הפעם הראשונה בה עיניים מוזכרות בתנ"ך בהקשר של יופי. אנו רואים בבראשית, למשל, שהעיניים החלשות של לאה גורמות לה להיות פחות נחשקת בעיני יעקב. תיאור זה מעמיד אותה בניגוד לרחל, שבהמשך הפסוק מתוארת כיפה.

וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרַחֵל הֵיטָה יִפְת-תָּאֵר וְיִפְת מְרָאָה. (בראשית, כט, יז)

ניתן לראות בבירור כי עיניים יפות בסיפור המקראי מהווים תכונה נחשקת ביותר, ומרכיב מרכזי בהגדרת היופי.

הפעם השנייה בה אנו נתקלים בתיאור חיצוני של דוד מופיעה בהמשך הספר.

וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר, הִנֵּה רָאִיתִי בֶן לְיִשִׁי בֵּית הַלְחָמִי, יָדַע נַגֵּן וְגִבּוֹר חֵיל וְאִישׁ מִלְחָמָה וְנָבוֹן דָּבָר, וְאִישׁ תֹּאֵר; וַיְהִי, עִמּוֹ. (שמואל א, טז, יח)

מוצגת בפנינו רשימה של תכונות חיוביות של דוד. איש חייל, גיבור, נבון דבר וכו'. בסוף הרשימה מוסיף המחבר תכונה אחת אחרונה, "איש תאר". מובן מכאן כי היופי של דוד נתפס כאחת התכונות החיוביות שלו, אשר סייעה לו בין היתר בטענת כתר המלכות. בנוגע לעיניו של דוד מפרש אבארבנל כך: "'והודיענו' - זה כדי להגיד שהוא הגון למלכות".

המקום השלישי והאחרון בו מוזכר יופיו של דוד מופיע בתיאור הקרב של דוד מול גוליית.

וַיִּבֶט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת-דָּוִד, וַיִּבְזֶהוּ. כִּי-הָיָה נָעַר, וְאֲדָמְנִי עִם-יָפָה מְרָאָה. (שמואל א, י"ז, מ"ב)

פסוק זה משלים לנו את בניית המראה של דוד בדמיוננו. בחור צעיר ונאה עם עיניים יפות ולחיים סמוקות, נעמד מול גוליית הענק והחזק. בסיטואציה זו דווקא היופי והעדינות של דוד מעמיד אותו בנקודת חולשה מול גוליית. כלומר גם כאן, באופן דומה לסיפור יוסף - התכונה שלכאורה נחשבת חיובית, מכניסה את דוד למצב של חולשה ונחיתות.

אם כן, ראינו כי היופי של דוד הוא המפורט והמדובר ביותר בתנ"ך. נחלקו הפרשנים בנוגע למשמעותן של המילים המתארות את המראה שלו. אני, בכל אופן, ביקשתי להציג בחור צעיר ונאה עם עיניים יפות ולחיים סמוקות. תיאור זה היווה מרכיב משמעותי בעיצוב העלילה בסיפור דוד וגוליית, מפני שתכונה זאת אפשרה לו בסופו של דבר להפתיע את גוליית ולחסלו. יתרה על כך, אנו רואים כיצד היופי תואר תחילה כתכונה חיובית, אך בהמשך תיאור זה הכניס את דוד לעמדה מוחלשת מול גוליית. לסיום, נטען כי ניתן לראות בסיפור דוד את תחילת הקשר בין יופי לבין משפחת המלוכה.

אבשלום

הדמות האחרונה בה נדון היא אבשלום. יופיו הגיע בירושה מאביו דוד, כמו שנכתב בדעת מקרא: "יפה" - כמו אביו" מסופר כי לא היה איש בכל ישראל אשר היה יפה כמו אבשלום.

וּכְאַבְשָׁלוֹם, לֹא-הָיָה אִישׁ-יָפֶה בְּכָל-יִשְׂרָאֵל--לְהֵלֵל מְאֹד. מִכֶּפֶר רָגְלוּ וְעַד קִדְקְדוּ, לֹא-הָיָה בּוֹ מוֹם. וּבְגָלְחוֹ, אֶת-רֹאשׁוֹ, וְהָיָה מְקַץ יָמִים לְיָמִים אֲשֶׁר יִגְלַח, כִּי-כָבֵד עָלָיו וְגָלְחוֹ. וְשָׁקַל אֶת-שָׁעַר רֹאשׁוֹ, מֵאֲתִים שְׁקָלִים בְּאַבָּן הַמֶּלֶךְ (שמואל ב, יד)

אנו רואים מתיאור היופי של אבשלום כי תכונותיו הבולטות הן שלמות הגוף ושיערו. תיאור היופי החיצוני בסיפור של אבשלום משחק תפקיד קריטי בהתפתחות העלילה. לא רק שהשיער, סממן היופי שלו, מוביל בסופו של דבר למותו (כאשר נתלה על עץ ונרצח) אלא גם יש ראייה כי היופי הקנה לו את הביטחון והגאווה למרוד באביו, ואף שימש לו ככלי לרתימת העם בניסיון להשגת השלטון. כך נכתב למשל בדעת מקרא (שמואל ב יד): "וישראל אהבוהו גם על יופיו" כמו כן כותב הרד"ק:

"וכאבשלום לא היה איש יפה" - סמוך לסיפור המרד שמרד באביו, ספר מה גרם לו זה, כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו, וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד, אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו, וגנב לב ישראל." (רד"ק, שמואל ב, יד, כה)

היופי לא רק גרם לו למרוד, אלא גם איפשר לו לעשות זאת (אעסוק בהמשך בקשר שבין יופי לכוח). בנוסף, הסבת תשומת ליבנו לשלמותו של אבשלום – כלומר חוסר המומים שבגופו של אבשלום, בעצם מהווה עבורנו את הגדרת היופי הבסיסי ביותר בתנ"ך. יופי הוא שלמות. בנוסף, תמר, מתוארת גם היא כיפה - עובדה שמחזקת את הרעיון כי יופי הוא בין היתר, עניין תורשתי, הקשור לענייני משפחה כפי שראינו עד כה עם יוסף, דוד ואבשלום, ועכשיו גם, תמר.

עד כה ראינו כי היופי בסיפור אבשלום משחק תפקיד קריטי בעלילה בכך שהוא מאפשר לו, (או לפי הרד"ק אף הסיבה עצמה), למרידה באביו ובניסיון לתפוס את המלוכה. בנוסף, השיער, דגל היופי שלו גורם למותו כאשר נתפס בענפי עץ (דבר המוביל למחשבות על עונש

של מידה כנגד מידה). תיאור היופי שלו מדגיש את שלמות גופו ושיערו המשובח, ומהווה עבורנו את ההגדרה הבסיסית ביותר של יופי - דהיינו שלמות. ניתן גם לראות המשך לרעיון של הקשר בין יופי למשפחה ובין יופי לשיער. יופיו של אבשלום נתפס מצד אחד כתכונה מחזקת ותואמת למעמדו אך מצד שני מחלישה ומבזה.

מודל היופי הגברי בתנ"ך

ראינו לעיל שבתיאור הגברים היפים בתנ"ך ישנן תכונות ותמות משותפות שניתן לזהות. אלו יעזרו לנו לגבש את מודל הגבר האידיאלי של התנ"ך.

שלמות הגוף. אנו למדים מאבשלום, כי לגבר יפה יש גוף מושלם ללא מומים. דוגמה נוספת לכך ניתן למצוא בספר דניאל: "ילדים אשר אין-בהם כל-מאום (מום) וטובי מראה" (דניאל, א, ד)

שיער. את המוטיב של שיער כתכונה מרכזית ליופי, אנו מוצאים בראש ובראשונה אצל אבשלום, כאשר פסוק שלם מוקדש לתיאור השיער. כן אצל יוסף בפירוש רש"י הנוגע למאסרו.

גובה. הגובה משחק תפקיד חשוב באפיון היופי הגברי. דוגמה מובהקת לכך מגיעה מתיאור שאול, שם נאמר: "ולו הָיָה בֶן וַיִּשְׁמוּ נְשָׂאִים בְּחֹר וְטוֹב וְאִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִנְּשָׂאִים וּמִעֲלֵה גִבָּה מִכָּל הָעָם" (שמואל א, ט, ב). כמו כן אצל אליאב, כאשר שמואל מניח שאליאב הוא המתאים למלוכה רק על סמך מראהו החיצוני, כמו שכתוב: ו"יֹאמֶר יְהוָה אֶל-נְשָׂאִים, אֶל-תַּבַּט אֶל-מְרֹאֵהוּ וְאֶל-גִּבָּה קוֹמָתוֹ"

עיניים. דוד מהווה עבורנו את הדוגמא הברורה ביותר לתכונה זו, כאשר הוא מתואר כ-"יפה עיניים". כמו כן בבראשית ל"ז רשי דואג להבהיר לנו שיוסף היה "ממשמש בעיניו".

לסיכום, הראנו כי התנ"ך רוקם לנו תמונה של גבר אידיאלי. גבר יפה הוא גבוה, בעל גוף חזק ומושלם, שיער מפואר ועיניו יפות.

פריזמות פילוסופיות להתבוננות על היופי

יופי בפריזמה של כוח

מערכת היחסים בין יופי לכוח היא עתיקה ביותר. הרעיון שמעמד, פריבילגיה וסמכות הולכים יד ביד עם יופי, מצוי באופן מובהק בצורת התיאור של דמויות בעלות חשיבות בתולדות האמנות. החל מציורי קיר במצרים העתיקה, דרך פרסקואים דתיים מתקופת הרנסאנס ועד סוף הניאו-קלאסיקה - דמויות בעלות חשיבות תוארו כיפות, חזקות ומושלמות. דמויות חשובות בעלות מעמד כמו שרים, מלכים, עשירים ודמויות דתיות תוארו באידאליזציה מרחיקת לכת כדי להמחיש את מעמדם וחשיבותם. ציור משפחת קרלוס הרביעי של פרנצ'סקו גויה למשל, מצביע באופן סאטירי בדיוק על הנקודה הזאת. גויה מתאר את משפחת המלוכה כמכוערים, שמנים וגרוטסקים, ובכך מותח ביקורת חריפה, ושובר את המשוואה, שבה יופי שייך לאליטה ובעלי המעמד. ההתבוננות על יופי דרך כוח וההבחנה במערכת היחסים ביניהם, פותחת בפנינו את האפשרות להתבונן על יופי לא רק כתכונה הטבועה באדם, אלא כאמצעי.

יופי בפריזמה של משיכה

צורת התבוננות נוספת על מושג היופי היא דרך פריזמה של משיכה. כעת, יופי אינו תכונה כלשהי הטבועה באובייקט, אלא מתארת את המשיכה בין המתבונן לאובייקט. יופי כמשיכה, לעומת יופי ככוח, כולל תחושה ורגש שורשי וראשוני. הוא אינו מבוסס על הבניות חברתיות או שיקולים של אומנים. אפיון זה מבוסס על רגש גולמי וראשוני. נעדר ממנו כל לוגיקה או שיקול דעת.

הסתירה בסיפור היופי של דוד: נרטיבים של יופי

בסיפור היופי התנ"כי ניתן להבחין בתופעה מעניינת. בכל אחת משלושת הדמויות, היופי מוצג תחילה כתכונה חיובית אך בהמשך מכניסה את הדמות לסכנה, התמודדות, או חולשה. אצל יוסף, היופי מוצג תחילה באור חיובי אך גורם לו בסופו של דבר להיכנס לכלא. אצל דוד היופי מוצג בסוף רשימת התכונות החיוביות שלו, אך לבסוף ממקם אותו בעמדת נחיתות מול גולית. אבשלום, שזוכה לשבחים על יופיו – מובל אל המוות בגללו.

אבקש להתבונן על תופעה זו דרך הפריזמות שהצגנו לעיל, ולטעון שמדובר בשני נרטיבים של יופי. אחת חיובית, המאופיינת בכוח ומעמד, והשנייה שלילית, המאופיינת על ידי תאוה, משיכה, חולשה וניסיון. דוגמה מובהקת לנרטיבים אלה עולה בסיפור היופי של דוד. סיפור דוד מתחיל בכך ששמואל הנביא יוצא לחיפוש אחר המלך הבא אשר ימליך על ישראל.

וַיְהִי בְּבֹאֵם, וַיֵּרָא אֶת-אֱלִיָּאב. וַיֹּאמֶר, אֶךְ נֶגְדַת יְהוָה מְשִׁיחוֹ. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-שְׂמוּאֵל, אֵל-תִּבְטַח אֶל-מְרָאֵהוּ וְאֶל-גְּבוּהַ קוֹמָתוֹ--כִּי מֵאִסְתִּיהוּ. כִּי לֹא, אֲשֶׁר יֵרָאֶה הָאָדָם--כִּי הָאָדָם יֵרָאֶה לְעֵינָיִם, וַיְהוָה יֵרָאֶה לְלֵבָב. (שמואל א, ט"ז, ו-ח)

כאשר שמואל רואה את גובהו של אליאב והופעתו החיצונית, הוא סבור כי מצא את מלך לישראל. ברם, מבשר לו הקב"ה כי אליאב אינו מתאים למלוכה וכי הגובה והמראה החיצוני אינם חשובים. לעומת זאת, לא רק שהדבר הראשון שהמחבר דואג לספר לנו על המלך שנבחר, דוד, הוא תיאור מדויק ומפורט של המראה החיצוני ושל יופיו, המוזכר שלוש פעמים. עולה אם כך, מחד גיסא, יופי חסר ערך או חשיבות למלוכה, ומאידך גיסא יופי קשור אליה בקשר ישיר והדוק. בכך מתבהרת דואליות בין שני נרטיבים ברורים של יופי. האחד, בו היופי מוצג כשלילי, השולל את חשיבות המראה החיצוני. והשני, בו היופי מוצג כחיובי, המדגיש את היופי וההופעה החיצונית. כעת, נבחן כל נרטיב דרך פריזמות של כוח ומשיכה.

נרטיב היופי דרך פריזמה של כוח

נרטיב זה ניתן לזהות בראש ובראשונה, בקשר שלו עם המלוכה והמעמד העליון. שלוש הדמויות נמצאות בתפקידים בכירים וחשובים, ובעמדות של כוח. דוד הוא מלך ישראל, אבשלום בנו, הוא בן למשפחת מלוכה, ואף מתכנן למלוך בעצמו, ויוסף היה אחת הדמויות

העוצמתיות ומשפיעות ביותר בכל מצריים. יופי בפריזמה של כח, משמש את הדמויות ככלי ביחס למעמד שלהם. היופי מוצג כתכונה חיובית וחשובה, המצדיקה, או לכל הפחות, תורמת למועמדות הדמויות למלוכה או מעמדם העליון. דוגמה מובהקת לכך, ניתן למצוא בסיפור מרד אבשלום, והתפקיד שיופיו שיחק בניסיונו להשגת השלטון. שם היופי הקנה לו את אהדת העם ואת הביטחון למרוד באביו, ושימש לו ככלי שסייע לו בניסיון להשגת השלטון.

בנוסף, בשמואל א, שמואל הניח שאליאב הוא המתאים לתפקיד, רק מהתרשמות מגובהו וממראהו החיצוני. קשר זה בין יופי לכח ניתן לראות גם בספר ישעיהו, שם כתוב: "מֶלֶךְ בְּיָפִי, תְּחַזְּקֶנָּה עֵינֶיךָ;" (ישעיהו ל"ג). בהתבוננות על יופי דרך הפריזמה של כוח, אנו רואים כי התנ"ך הבין את היופי כתכונה בעלת ערך ואופי חיובי, הקשורה בקשר הדוק וישיר לכוח ומעמד.

נרטיב היופי דרך פריזמה של משיכה

נרטיב זה בא לידי ביטוי בלבושים שונים בסיפורי היופי של שלוש הדמויות, ומשחק תפקיד שונה בכל אחת מן העלילות. אם נתבונן על היופי דרך פריזמה של משיכה, נגלה כי היופי מכניס את כל אחת מהדמויות לעמדות של חולשה וניסיון קשה. אצל יוסף אנו רואים זאת בסיפור אשת פוטיפר, בו היופי של יוסף מתבטא במשיכה ובתאוה של אשת פוטיפר אליו, מה שמעמיד אותו בניסיון קשה. אצל דוד אנחנו רואים זאת, בעמידה שלו מול גולית, שצוחק ומבזה אותו בגלל יופיו. אצל אבשלום, השיער, סממן היופי שלו, מוביל בסופו של דבר, למותו. בגלל הרגשות החזקים, החוסר בשיקול דעת, והאופי הפרימיטיבי של היופי כמשיכה, הוא מהווה סכנה ואיום, ומכניס את הדמויות לעמדות של חולשה וביזיון. ובכך, נתפס היופי, כדבר שלילי ומסוכן.

שני נרטיבים: דרכי קריאה

לאחר שהבחנו בשני נרטיבים דרך הפריזמות של כוח ומשיכה, עולה שאלת ההבנה שלהם. אפשרות ראשונה היא, קריאה דואליסטית. אפשר לקרוא את הנרטיבים כשתי אידיאולוגיות מנוגדות ומתנגשות, שתי תפיסות הפוכות זו מזו, כאשר כל אחת מבינה את היופי באופן הפוך ממשנתה. או שהיופי טוב או שהוא רע, או שהוא חיובי או שלילי, או שהוא בעל ערך או שהוא מסוכן, או שהוא מחזק, או שהוא מחליש. קריאה זו תופסת את היופי בצורה צרה, ומעמידה בפנינו סתירה בנוגע למעמדו של היופי, מאחר והיא מציגה שתי גישות הפוכות ומנוגדות זו לזו, ולא מספקת כל סימן של הכרעה ביניהם.

האפשרות השנייה היא קריאה של נרטיב יופי אחיד המכיל את שתי הגישות. קריאה זו תופסת את היופי באופן מורכב. היא נותנת התייחסות למערכת היחסים שלנו עם היופי באופן רחב יותר, ותופסת את היופי על כל רבדיו. היא מסרבת לתת הכרעה חד משמעית על מעמדו של היופי, ולרדד אותו. קריאה זו מצליחה לתפוס את המורכבות העדינה במציאות של המפגש עם היופי, ומבקשת להבין אותה באופן עמוק.

סיכום

לסיכום, תכונת היופי מוזכרת בקשר לשלוש דמויות מרכזיות בתנך, יוסף, דוד ואבשלום. בכל אחת מן הדמויות היופי משחק תפקיד חשוב ולפעמים גם קריטי, בסיפור ובפיתוח העלילה. ישנה תמה משותפת בין שלוש הדמויות, בה ניתן להבחין בקשר ישיר בין יופי למשפחה, ובין יופי למעמד. בנוסף, התנ"ך מציג מודל של יופי גברי המהלל גובה, גוף חזק ומושלם, עיניים יפות ושיער שופע. כלומר התנ"ך מגדיר את היופי כשלמות. הצעתי כאן שתי דרכי התבוננות פילוסופיות על היופי, שבעזרתם חידדתי שני נרטיבים אפשריים שהתנ"ך מציג בפנינו. האחד, מזהה יופי עם כח ומעמד, ותופס אותו כחיובי ובעל ערך. ולעמות זאת השני, מזהה יופי עם משיכה וחולשה ותופס אותו כשלילי ומסוכן. שני הנרטיבים האלה ניתנים לקריאה באופן דואליסטי, שתי אידיאולוגיות שונות ואף מנוגדות אחת לשנייה, או שאפשר לקרוא את התפיסות האלו בנרטיב יופי אחד, אשר מבין את היופי על כל גווניו ומורכבותו ומסרב לקבוע באופן חד משמעי וסופי את מעמדו של היופי.

